

עין במר בוכה ולב שמח

חגיגה ה: ואם לא תשמעוה במסותרים תבכה נפשי מפני גוה אמר רב שמואל בר אינאי משמיה דרב מקום יש לו להקדוש ברוך הוא ומסותרים שמו מאי מפני גוה אמר רב שמואל בר יצחק מפני גאוותן של ישראל שניטלה מהם ונתנה לעובדי כוכבים רב שמואל בר נחמני אמר מפני גאוותה של מלכות שמים. ומי איכא בכיה קמיה הקדוש ברוך הוא, והאמר רב פפא אין עציבות לפני הקדוש ברוך הוא שנאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו? לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי. ובבתי בראי לא, והא כתיב ויקרא אדני ה' צבאות ביום ההוא ולמספד ולקרחו ולחגור שק שאני חרבן בית המקדש דאפילו מלאכי שלום בכו שנאמר הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון.

רש"י: בבתי גואי- איכא, דכתיב במסותרים.

ר"ת: ופרקינן כי ליכא בכיה בבתי גואי, ומקום הנקרא מסותרים בבתי בראי הוא.

מאור ושמש עקב: איתא בחוביה"ל מדת החסידים והפרושים; הפרוש צהלתו בפניו ואבלתו בלבו, דהיינו מדריגת קדושי עליונים שהם דבקים באין סוף והם בשמחה גדולה, כי אין עצבות לפני המקום, ע"ז וְחִדְּוָה בְּמִקְוֹ מוֹ, אבל בְּפָנִים לְבוּ נִשְׁבֵּר עַל שְׁנַיִם עֶשֶׂר קָרְעִים מֵאֵל תְּשׁוּבָה וּיְר"ש.

עבודת ישראל מסעי: והנה פרשה הזאת נקראת תמיד בין המצרים שהם נחשבים כ"א יום, כמו שפירש רש"י וכ"א יום וכ"א לילות הם מ"ב, כנגד מ"ב מסעות שצריך לעבור בין המצרים בכמה מסעות לתקן הכל ולעבוד את ה'. הגם שהזמן גרמא להיות עצב ונאנח על חורבן בית ה', עכ"ז יש לחזק את עצמו ולטהר לבבו ולעבוד ה' בתורה ותפלה בשמחה, בפרט בשעת אמירת שירות ותשבחות. ולהבין זה על פי משל ומליצה, מדרך מלך בשר ודם שיש לו כל מיני טוב ומיני שמחה וגם מנגנים בתוף ומחול וכנור ועוגב, ובודאי כאשר טוב לב המלך והוא שרוי בשמחה אין מן הצורך לו אל המשוררים והמנעימים בקולי קולות כי בלאו הכי יש לו שמחת לב. אכן כאשר לפעמים בא עת עצב ויגון ממקרה אשר הקרה, אז יקראו הפורטים על נבל לשירים ולזמרים לשמח לבבו ולהצהיל פנים. וכן הנמשל ודוגמא כביכול אל קדושתו ית', שבוודאי משרתיו ברקיע מנעימים לו ומקלסים שמו, רק בזמן שבית המקדש חרב יש עצב בבתי בראי, אז צריכים מי אשר ה' בלבו להתחזק ולכנוס אל בתי גוואי ולהפשיט עצמו מכל מיני עצבות ולשמח כבוד המלך ולומר לפניו אתה מלכנו מעולם וגם עכשיו ותמלוך לעולם ועד והכל כאין נגדך, ועלו מושיעים בהר ציון ויאיתו כל לעבדך ויתנו לך כתר מלוכה: וכבר הקדים לנו אדמו"ר ז"ל הנ"ל רמז בפסוק (איכה א, ג) כל רודפיה השיגוה בין המצרים, דהיינו כל מי שרודף להמליך את הבורא יוכל להשיג יותר דוקא בימים אלו בין המצרים. למשל כי כשהשר יושב בביתו אז אימתו מוטלת אשר לא כל איש ואיש יכול לבא פנימה, מה שאין כן אם השר עובר בשוקים וברחובות חוץ לפלטרין שלו אז הוא קרוב לכל קוראיו ויאזין שועת כל הקוראים בשמו. וכן הנמשל לדעת כי בזמן הזה כי כצפור נודדת מקנה וגו' (משלי כז, ח). לכן הרשות נתונה לכל אדם להתקרב אל מלכו של עולם והוא עונה אליהם עכ"ל:

ועיקר הענין להתחזק ולאמץ את לבבו בעתים הללו לבלתי יפול ברשת ההתרשלות מעבוד ה' חלילה, ואפילו בתשעה באב שהוא חושך למראה עין, הגם שיש לבכות במר נפש על כל אשר מצאתנו ביום ההוא, מכל מקום יש לשמח לב המלך בשמחה העתידה שבו יולד מנחם ויגאלנו במהרה וישמח ה' במעשיו והיתה לו המלוכה כימי קדם: והנה הצדיק איש אלהים מוה' יעקב יצחק אמר פירוש הגמרא (מגילה ה ע"ב) ביקש רבי לעקור תשעה באב שחל בשבת, ואמר הואיל ואידחי ידחי עי"ש. פירוש שרצה לעקור צרת תשעה באב כלל ועיקר ולגלות הקץ על ידי שחל בשבת יום הקדוש, והואיל ואידחי ידחי לגמרי. ולכן לא הודו לו חכמים, כי אין לדחוק את הקץ עכ"ל: ונוסף עוד על דבריו, כי ביקש רבי לעקור תשעה באב, דהיינו לעשותו עיקר ולהראות גודל מלכות השי"ת. דהיינו הגם שצר לנו עד מאד אנו מתחזקים ומתאמצים ושמחים בשבת במלכותו ועל רחמי המרובים אנו בטוחים שישונו נדחינו במהרה, וזה הענין הוא עיקר ויותר תענוג לפניו מאשר שאנו שמחים וטובי לב בימים הנגלים ונראים לטובה. ולכן מהתעוררות עיקר ותענוג זה היה בכוחו לדחות את תשעה באב ולעקרו ולגלות את הקץ. ואמר הואיל ואידחי ידחי ולא הודו לו חכמים, פירוש שהחכמים הודו לו בבחינת ל"א שהוא בחינת אי"ן בבתי גואי. אבל עדיין לא היה בכחם לשלש השמחה לבתי בראי ולגלות הקץ עד שיושיענו ה' ויגדיל כח הצדיקים לגלות בחינת אי"ן והשמחה הגנוזה ואז ישמח ה' עמנו אמן:

מאור ושמש וישב: איתא במדרש ששכינה ירדה עם יוסף הצדיק למצרים והוא גלות השכינה וכתוב בכל צרתם לו ולא צר... נמצא היה ליוסף הצדיק צער גדול מגלות השכינה הק' ומה גם צער גלותו מבית אביו ואחיו הצדיקים, כי גם שהיה מושל בכל עשירות של פוטיפר והיה מושל בכל אשר לו אף על פי כן היה בגלות בין המצרים ומרוחק מבית אביו ואחיו הצדיקים ואין לך צרה גדולה מזו, ואעפ"כ בכל זאת עשה עצות בנפשו להרחיק מלבו כל העצבות שזוהי מניעה גדולה שבכל המניעות בהיות אדם סר וזעף כידוע מדברי קדושים עליונים, והסיה דעתו מדאגתו וצערו וצרתו בהיותו מרוחק מבית אביו והיה בשמחה תמיד כדי שיהיה יכול לעבוד השי"ת בשמחה ומטוב לב מרוב כל והיה אוכל ושותה ומסלסל בשערו כדאיתא במאמרם ז"ל והכל כדי שיהיה שמח וטוב לב מרוב כל. כי כן שמעתי פירוש המשנה משנכנס אב ממעטין בשמחה פירוש ממעטין את צער ודאגות בשמחה, פירוש עם שמחה, על ידי שמחה שיש לאדם הוא ממעט גלות השכינה... היה תמיד בשמחה ובטוב לב לעבודת השי"ת ובוזה המתיק הצער מהשכינה ומעצמו כמאמר ממעטין בשמחה. והמשיך כל הצרות על כל העכו"ם.

מאור ושמש שמות עיקר עבודת ה' הן בתורה הן בתפלה צריך שתהיה מתוך שמחה, כמאמר הכתוב (דברים כח מז) תַחַת אֲשֶׁר ל' אַ עֲבָדְתָּ וְגו', בְּשִׂמְחָה וּבְטוֹב לֵבָב מִרְבֵּי כָל. וזהו עיקר נחת רוח לפניו יתברך כשישראל משמיעין קולם בתורה או בתפלה מתוך שמחה וחדוה. ועבודת ה' הנעשה מתוך עצבות- הוא פוגם מאוד בעולמות העליונים. ולכן הזהירו חז"ל (ברכות לא א) שלא יתפלל אדם לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות, וכן אמרו בגמרא (שבת ל ב) שקודם הלימוד הוי אמרי מילתא דבדיחותא, מטעם דכתיב (תהלים ק ב) עֲבָדוּ אֶת ה' בְּשִׂמְחָה. אמנם, האדם אשר עיניו בְּשֶׁר לוֹ אינו יכול להבחין זאת לאמיתו, אם עבודתו הוא מתוך שמחה כראוי או לא; שהגם שְׂיִרְאָה לוֹ שעובד מתוך שמחה יוכל להיות שיש בו קצת עצבות. רק הַבּוֹחֵן לְקִבּוֹת הוא היודע האמת, אם הוא מתוך שמחה כראוי או לא. וזהו ביאור הכתוב ויאמר ה' ראה ראיתי את עני עמי כלומר, שרואה אני את עַנְיָם שמתחמתו אי אפשר להם לעבוד עבודתם לשמו יתברך מתוך שמחה, והם עובדין אותי מתוך עצבות מחמת צרת השיעבוד, ואין נחת רוח לפני בזה. ואולם את צעקתם שמעתי מפני נוגשיו, תיבת מפני הוא כמו לְפָנַי בוא יום ה', שביאורו 'קודם בוא'. וכאן גם כן ביאורו; שמאז קודם שֶׁנֶּגְשׂוּ אותם שמעתי את צעקתם, שהיה קולם עָרַב עָלַי בעת צעקתם כְּהִרְיָם קולם בהלל וזמרה מתוך שמחה. וכן תאמר להם שאעלה אותם אל ארץ טובה ורחבה וגו', ויהיה להם רחבת ידים, ואז ישמחו וירננו, ויעבדוני מתוך שמחה, ויהיו נחת רוח לפני.

אור המאיר רה"ש ואחר שמרגיש בעצמו שיראת ה' נגע על פניו, יהיה לכו בטוח באל, שבוודאי דרכו עבור על פשע, ואדרכה יגיל וישמח במדות טובו, ואל ילך עתה בעצבות, בכדי שאל יגרום ככה למעלה ח"ו, כמו שזכרתי למעלה המדרש על פסוק ה' צלך, מה הצל כשאתה בוכה הוא בוכה לנגדך, וכשאתה שוחק הוא שוחק לנגדך, כך כביכול הקב"ה צלך, ובאתערותא דלתתא ככה אתער לעילא, וכשאדם בעצבות, גורם עצבות למעלה.

פרי הארץ משותף מסעי: הענין הוא מאמר (איכה א, ה) כי ה' הוגה על רוב פשעיה ומדרש חז"ל יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה, ומבואר בספרים הבנת המדרש ותוכן דבריהם הוא אשר לכאורה תמוה ענין הצער ויגון להיות מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק מה שעבר אין, כי מאמר (משלי כח, יד) אשרי אדם מפחד תמיד הוא על העתיד וכן מאמר (שם יד, כג) בכל עצב יהיה מותר וכן (קהלת ז, ב) טוב ללכת אל בית אבל וכו' שהרי פירש טעמו באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו על העתיד, אבל להיות עצב ומיצר ודואג על העבר מה זה ועל מה זה, כמאמר דוד המלך ע"ה אחרי מות הילד (ש"ב יב, כג) למה זה אני צם האוכל להשיבו וכו' **והעצבות היא הקליפה היותר קשה מכולם שהרי הע"ז נקראת על שמה עצביהם כסף וזהב ומאמר חבור עצבים, וכן אין לה שייכות עם השי"ת כמאמר הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו ואין השכינה שורה אלא מתוך שמחה:** אבל המפרשים פירשו המדרש על דרך ארז"ל כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאלו נחרב בימיו ועל דא ודאי קא בכה שפיר על רוב פשעיו וחטאיו מנעו הטוב, שאין הוא עם הבהמ"ק יכולים לדור בעולם אחד, והוא דבריהם יכול על מגן להיות מיצר ודואג על חורבן ביהמ"ק כי מה שעבר אין, ת"ל על רוב פשעיה לכן העצבות נקרא על להבא עדיין שהיא התשובה באותו מקום שיבנה ביהמ"ק ב"ב:

מאור ושמש פנחס וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר בֶּן אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הַשֵּׁיב אֶת חַמְתִּי מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' תחת אֲשֶׁר קָנָא לְאֵל הָיָו וַיִּכְפֹּר עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. והקשה המדרש וכי קרבן הקריב שנאמר בו 'כפרה', אלא ללמדך שכל השופך דמן של רשעים כאלו הקריב קרבן. ואענה גם אנכי חלקי על קושית המדרש, דהנה אנשי כנסת הגדולה סדרו לנו קריאת הפרשיות של כל השנה, וקבעו לקרוא פרשת פנחס 'בין המצרים', וליתן טעם לשבח על זה נקדים הגמ' דברכות אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, בא אליהו זכור לטוב והמתין לי וכו', ואמר לי בני מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרתי לו שמעתי בת קול שמנהמת כיונה ואומרת, אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי וגליתים לבין אומות העולם, ואמר לי: חייך לא שעה זו בלבד וכו', הקב"ה מנענע ראשו ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך וכו'. והנה שמעתי מפי רבינו הק' מו"ה מנחם מענדיל זצוק"ל מרימאנוב שאמר, מצינו שהקב"ה מקיים כל התורה, כמו שאמר ז"ל מנין שהקב"ה מניח תפלין; ובמקומות אחרים איתא שהוא רופא חולים וקובר מתים ומרחם על האביונים; מנין שהקב"ה עושה תשובה אמר הוא ז"ל, מצינו שאמר בגמרא ארבעה דברים הקב"ה מתחרט עליהם בכל יום, ואחד מהם הוא על שברא היציה ר', שנא' וְאֲשֶׁר הִרְעֵתִי, עכ"ל. ומי המביא את הקב"ה כביכול לידי חרטה הן המה אישים הישראלים, אשר הם חרדים לעבודתו ית"ש, הגם שקשה עליהם עול השיעבוד, וכל ימיהם הן בחיי צער ודוחק. וגם העת ההוא ש'בין המצרים' שהוא זמן תגבורת הדינים ועושים מסך ומבדיל בין ישראל לאביהם שבשמים, ואין נוח לעבודת הבורא כ"כ ככל השנה ובזמנה"ז התגברו על ישראל וקיסרגו, עד שהביא כביכול את הקב"ה לידי מדה להחריב את ביתו, ועד עתה בזמן הזה מתגברין ומקטרגין על ישראל, ואעפ"כ הן מתגברין על היציה ר' ועוסקים בתורה ובמצוות בכל נפשם מזה מקבל הקב"ה שעשועין גדולים, ומתחרט על שהחריב את ביתו וְהִגְלָה אֶת בְּנָיו לְבֵין הָאוּמוֹת, ואומר אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך וכו', וכפירש"י ז"ל שם, (אשרי כל זמן שהיה קלוס זה בתוך בית המקדש) ומתחרט על שהגלה את ישראל, וחפץ לקבץ נפוצות עמו ולבנות את ביתו. וזהו פירוש הגמרא רבי יוסי נכנס לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל, ובחורבה זו היה שליטת החיצונים, וגם רבי יוסי בודאי נעצב על חורבנה ואין השכינה שורה מתוך עצבות, ואעפ"כ התגבר לעבודת הבורא ולהתפלל בשמחה, ובה עשה יחוד גדול, וכביכול הביא את הקב"ה לידי חרטה. וזה הוא הבת קול ששמע שמנהמת כיונה ואומרת אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי וכו'. והנה אם לא היה נתבטל התמיד לא היה נחרב בית המקדש, וכשנתבטל התמיד מיד הובקע העיר, כדאיתא בגמרא בי"ז בתמוז בטל התמיד ונבקע העיר. והנה כל כוונות הקרבנות הן, שעל ידם היו עליות העולמות למלאות פגימת הירח שנתמעט. ואצל קרבן ראש חודש מצינו בפירוש בגמרא שדרשו על פסוק שְׁעִיר עִזִּים אֲחָד לְחַטָּאת לָהּ הביאו עלי כפרה על שמעטתי את הירח; שמלכות שמים נתמעט מְשָׁל מ'ה עד צדקיהו, ואצלו נאמר נָאֵת עִינֵי צִדְקָהּוּ עֲנָר. ועתה בעונותינו הרבים שבוטל התמיד, ואין לנו לא מזבח ולא קרבן, ואין שיוור רק התורה הזאת הבטיח לנו הקב"ה, כשנעסוק בפרשת הקרבנות מעלה עלינו כאילו הקרבנות, על דרך וַיִּשְׁלֶמְהָ פְרִים שְׁפִיטֵינוּ, וגם תפילה תקנו במקום התמיד. על כן כמו שהיו בתמידין ישראל במעמדן- כמו כן עתה שהתפילה היא במקום התמיד צריך האדם להתפלל עם הציבור, וכשם שהקרבנות נקרכו ברעותא דנפשא ולבא כן צריך התפילה להיות מתוך עומק הלב בהתלהבות ובתשוקה. וביותר בזמן הזה בין המצרים, צריך האדם להתגבר כארי לתורה ולתפילה, כי כשהאדם מתעורר עצמו בעת הזאת בתורה ותפילה הוא פועל התקרבות הגאולה יותר מכל השנה, כמו שאמרנו לעיל, על ידי שהאדם מתגבר בעת הזאת בעבודתו הוא מביא את הקב"ה כביכול לידי חרטה. לכן קבעו לנו חז"ל לקרות פרשת פנחס 'בין המצרים', כדי שנקרא פרשיות כל הקרבנות לעורר למעלה ענין הקרבנות, שכולם כוונתם להביא את הקב"ה כביכול לידי חרטה, כמאמר חז"ל 'הביאו עלי כפרה'. גם כל העולמות היו נוטלין חלק מכל קרבן, וגם הסטרא אחרא נְטְלָה חֶלְקָהּ, וביום הכפורים היו שולחין שעיר לחלקם, ובחג הסוכות היו ישראל מקריבין ע' פרים בשביל הע' שרים, כדי שיהיה להם קיום בעולם. ע"כ אנו קוראין עתה פרשת הקרבנות על כוונה זו ג"כ, להראות לשרי האומות מה שגרמו על ידי קיסרוגם, אשר גם לעצמם גרמו רעה; כי כשהיה ביהמ"ק קיים היו מקריבין עבורם קרבנות להמשיך עליהם ג"כ שפע, להראות להם שלא יקטרגו עוד יותר. ובפרט שאנו קוראים אותה בשב"ק שאין להם כח כל כך לקטרג, ע"כ אנו פועלים ע"י קריאתנו פרשה זו בין המצרים שאנו מביאים את הקב"ה כביכול לידי חרטה, וגם השרי אומות אין מקטרגים כל כך, ועי"ז בכל שנה בעת הזאת נבנית מעט קומת השכינה, עד שיעזור השי"ת שנקרא פרשה זו בעת הזאת בכל כוונת נפשינו בְּלָתִי לָהּ לְבָדוּ עַל כוונה הנ"ל בודאי יצמח מזה גאולה שלימה. ואיתא בזוה"ק עיקר הקרבן היה הדם, שנתלבן ונעשה רחמים, לכן אם האדם עובד את השי"ת במס"נ וממעט את דמו ע"י העבודה נתלבן הדם, ומתכפר כמו קרבן.

קובץ ו פסקה רי כנ"י, שמשלמת בצביונה, בהיותה עומדת בכל הדר יפיה ותכסיה כולם, מלכות, ומקדש, נבואה, וא"י. אז יש מקור חיים להיוות הנשמות... והעולמות שמחים, וחדות חי העולמים פנימית היא, שמחת ד' במעשיו הולכת היא במסלולה, מתגברת היא על כל מעצוריה... אבל מיום שחרב בית המקדש, מעת אשר נוטל כבוד מבית חיינו, וכנסת ישראל נדדה מארצה, נתפרדה בין הגויים, נתפרדה ונתרוססה... נשמת העולם כהה, אורה כוסה בערפלים, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. יש חדוה בעולם, יש אושר בעולם, יש תקוה בעולם, יש התפתחות בעולם, ישנם תיקונים מדיניים ותיקונים חברתיים, כל אלה הם שמחות חיצוניות, משמחות הן לאותם שאינם חוזרים לסוד ההויה ורזיה, גם אלה השמחות שמחות הן, אבל מבחוץ הן עומדות. זמרי השחק החיצונים יכולים לשמח להרנין ולזמר, בבתי בראי עז וחדוה תמיד נמצא. אבל ברז ההויה הפנימית חושך ובכיה, שם אין התנחומים מתקבלים מכל היפויים והתיקונים החיצונים, שם ישנה תביעה אחת לאור החיים בשפעת היצירה הפנימית, לסדר עולם רווי דשן, מדושן עונג, מראשית יסודו, שמחת עולמים פנימית, שם התנחומים באים ממקור פנימי של פנימי פנימיות, אשר עין לא ראתה, שזו דוקא מכרת לשחק לעלוז ולהשתעשע יותר ויותר מכל הזמירות החיצוניות, אשר תחת כל השמים. קדושי עולם, שחלקם בחיים, כרבי עקיבא וחבריו, אותן הנשמות הק' שעלו במחשבה הקדומה, הם הם יכולים הם לשחק כשרואים שועלים יוצאים מבית קה"ק, וכששומעים קול המונה של רומי. והם הם מנחמי האמת, המנחמים בעומק בדרך ארוכה וקצרה. המחאה הפנימית היא רק על התנחומים השטחיים, אל תאיצו לנחמני. אבל דוקא ממקור העומק, ממקור החיים הארוכים, ממקור המחשבה העמקנית, יוצאים תנחומות אל. ובירושלם תנחמו.